

IRAKLI KÜRT KADINLAR ARASINDA “KENDİNİ YAKMA” NEDEN YAYGIN?

MEHMET ALACA

Kurum Dışı Araştırmacı ORSAM

“

İKBY’de 1990’lardan itibaren yönetim pratiklerinde ve sosyal hayatta yaşanan hızlı dönüşüme paralel olarak kadına yönelik şiddet de bu yeni ortaya çıkan bağlamın bir parçası olarak artmıştır.

”

Irak Kürt Bölgesel Yönetimi’nin (İKBY) İçişleri Bakanlığı bünyesindeki Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Genel Müdürlüğü’nün verilerine göre, 2021’in ilk altı ayında 43 kadın kendini yaktı. Sosyal, ekonomik ve psikolojik birçok yönü olan “kendini yakma” eylemleri, Ortadoğu ve bazı Asya ülkelerinde görünür bir fenomen olsa da Kürtler arasında, özellikle de Irak Kürtleri arasında, son yıllarda dikkat çekici biçimde artış

göstermektedir. Uluslararası kuruluşlar ve Batı akademisi bu konuya uzun zamandır ilgi gösterirken, Türkçe literatürde neredeyse hiç ele alınmamıştır. İKBY’de son yıllarda sosyal ve eğitim hayatındaki ciddi değişimlere rağmen, kendini yakma gibi radikal bir yöntemin tercih edilmesindeki yaygınlık, bölgede toplumsal cinsiyet algısı konusunda kat edilmesi gereken uzun bir yolun olduğuna işaret etmektedir.

KENDİNİ YAKMA FENOMENİ

Dramatik bir fenomen olarak kendini yakma, pek çok Ortadoğu ve Asya ülkesinde görülmektedir. Libya’dan Sudan’a kadar pek çok diktatörü yerinden eden ve hâlen devam eden Suriye iç savaşıyla bölgesel ve küresel dinamiklerin

iç içe geçişinin fitilini ateşleyen Arap Baharı, 2011 yılında Tunus'ta Muhammed Buazizi adlı seyyar satıcının kendini yakmasıyla tetiklenmişti. Kendini yakma fenomeni erkekler arasında da görülmele birlikte, kadınların eylemleri hem oransal açıdan çok yüksek hem de motivasyon açısından ciddi ölçüde erkeklerden farklılaşmaktadır. Irak Kürtlerinin 1991'de de facto özerklik elde etmesinin ardından, kendini yakma eylemlerinin Kürt kadınlar arasında endişe verici derecede yaygın bir eğilim hâline geldiği belirtilmektedir. İKBY'de 1990'lardan itibaren yönetim pratiklerinde ve sosyal hayatta yaşanan hızlı dönüşüme paralel olarak kadına yönelik şiddet de bu yeni ortaya çıkan bağlamın bir

parçası olarak artmıştır. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Müdürlüğünün 2008-2017 yılları arasında yayımladığı verilere göre, bölgede kadına yönelik şiddet önceki döneme kıyasla yüzde 60,7 artmıştır. Bu dönemde 56 bin 979 kadına yönelik şiddet vakası kaydedilirken, 474 cinayet, 504 intihar, 2334 yakılma, 1254 kendini yakma ve 1209 cinsel şiddet vakası kaydedilmiştir.

Nitekim bu yüksek

sayılara tepki olarak Kasım 2020'de çok sayıda sivil toplum kuruluşunun kadına yönelik şiddet konusunda farkındalığı artırmak için yürüttüğü iki haftalık kampanya esnasında, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Müdürlüğü, sadece 2019 yılında 120 Kürt kadınının toplumsal cinsiyete dayalı şiddet nedeniyle hayatını kaybettiğini açıklamıştır. 2020 yılında ise 10 bini aşkın kadın şiddet gördüğü gerekçesiyle şikayetçi olmuş, en az 25 kadın öldürülmüş, 38'i intihar etmiş, 67'si kendini yakmış ve 125 cinsel saldırı kaydedilmiştir. Ancak bağımsız kaynaklar aile içi şiddete maruz kalan ve kendi yakanların sayılarının daha yüksek olduğunda ısrar ederken, mağdurların neredeyse yüzde 90'ının yaş

aralığının 15-30 arasında olduğu aktarılmaktadır. Kendini yakma oranlarında IKBY'nin üç vilayeti Süleymaniye, Erbil ve Duhok'un benzeşmesi, sorunun toplumun neredeyse tamamını temsil ettiğini göstermektedir.

“

Araştırmacılar hem mağdur hem de tanıklar açısından son derece acı verici bir çaresizlik göstergesi olan kendini yakmayı, onarılması zor kişisel ve toplumsal zararlara yol açan toplumsal patoloji olarak değerlendirmektedir. Kendini yakma örnekleri incelendiğinde, çoğu kadın ekonomik ve psikolojik zorluklarla dolu bir hayattan kaçmaya çalışırken bazılarınınsa aile üyeleri ve mahalle baskısı nedeniyle bu yöntemi benimsediği dikkat çekmektedir.

”

KENDİNİ YAKMANIN ARDINDAKİ NEDENLER

1991'den bu yana kendini yakma vakalarının 10 bini aştığı tahmin edilse de güvenilir verilerin yetersiz olduğu bilinmektedir. Ancak süreci yakından takip eden araştırmacıların neredeyse her gün kendini yaktığı gerekçesiyle hastanelere getirilenlerin olduğu yönündeki iddiaları ve bölgede kurulan yanık hastaneleri meselenin önemine işaret etmektedir. Araştırmacılar hem mağdur hem de tanıklar açısından son derece acı verici bir çaresizlik göstergesi olan kendini yakmayı, onarılması zor kişisel ve toplumsal zararlara yol açan top-

lumsal patoloji olarak değerlendirilmektedir. Kendini yakma örnekleri incelendiğinde, çoğu kadın ekonomik ve psikolojik zorluklarla dolu bir hayattan kaçmaya çalışırken bazılarınınsa aile üyeleri ve mahalle baskısı nedeniyle bu yöntemi benimsediği dikkat çekmektedir. Yapılan pek çok çalışma, Kürt toplumundaki erkek egemen kültürde, kadınlarla ilgili kararların alınmasında eşlerin, babaların ve erkek kardeşlerin birincil sorumluluğu olmasının, kendini yakmayı etkileyen faktörler arasında yer aldığına temas etmektedir. Hâlen bazı bölgelerde kadın, erkek kardeşi, babası veya kocasının izni olmadan dışarı çıkamamaktadır. Bu bağlamda bazı psikologlar, kadınların bedenlerini yakarak ataerkil düzenin cinsiyetçi tutumuna isyan ettiği değerlendirilmesini yapmaktadır. Öte yandan, sahayı takip eden bazı araştırmacılar ise Kürt kadınların bir kısmının zihniyetinin ataerkillleştirildiğini ve mevcut şiddeti kabul edilebilir olarak gördüklerini iddia etmektedir.

2008'de kabul edilen ve “namus cinayetlerini” cinayet adı altında suç sayan yasaya rağmen, bölgede yasanın uygulanması konusunda oldukça zorluk çekilmektedir. “Namus cinayeti” adı altında yakmaya zorlamalar veya bu konulardaki baskılar nedeniyle kadınların kendini yaktığı çok sayıda örnek bulunmaktadır. Öte yandan, Kürtler arasında görücü usulü ve aile zoruyla evliliğin yaygınlığı, erken yaşta evlilik, koca şiddeti ve boşanmanın toplumsal baskı nedeniyle hâlen yeterince tercih edilebilir bir seçenek olmamasının, pek çok kadını intihara ittiği aktarılmaktadır. Vaktinin neredeyse ta-

mamını evde geçiren kadınlar açısından en erişilebilir ve etki uyandıracak intihar biçimi, kendini yakmadır. Nitekim IKBY'deki intiharların neredeyse tamamı kadınların gaz yağı gibi yanıcı maddelere eriştiği evlerde gerçekleştiği çalışmalara yansımaktadır. Bu anlamda, çoğu durumda gerçek olgu gizlenerek olay kaza gibi aktarılabildiği için gerçek verilere ulaşmanın zor olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Ekonomik hayata katılımı oldukça sınırlı olan kadınların sosyal yoksunluklarının da kendini yakma dâhil intihar eylemlerinde etkili olduğu belirtilmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) Gıda ve Tarım Örgütü'nün 2020 verilerine göre, hem IKBY hem de Irak'ın genelinde erkekler ve kadınlar arasında mülkiyet aç-

sından büyük bir eşitsizlik var olup arazilerin yüzde 26,2'sine kadınlar, yüzde 73,8'ineyse erkekler sahiptir. Yine IKBY'de ticaret ve yatırımla ilgili alanlarda çalışan kadın girişimcilerin oranı oldukça düşüktür. Uluslararası Para Fonunun açıkladığı rakamlar, 100 kadından birinin kendi kurduğu işi olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, BM Nüfus Fonununun 2018 verileri kadınların iş gücü piyasasına katılımının yüzde 15'in altında olduğunu göstermektedir.

ÇÖZÜM İÇİN NE YAPILYOR?

Bölgede son yıllarda daha fazla kadının üniversite okuması ve işe girmesinin yanı sıra toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti engellemek için yapılan yasaların dâhil olduğu

önemli sosyal ve ekonomik ilerlemeler görülmektedir. İnsan Hakları İzleme Örgütü, kadınların hak ve özgürlüklerini koruyan bir dizi yasa ve kurumun olması nedeniyle IKBY'de kadınların yasal statüsünün Irak'takinden daha iyi şartlarda olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca, IKBY'deki yasa ve düzenlemelerin, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW) ilkeleriyle Irak'a göre daha uyumlu olduğu belirtilmektedir. IKBY'de kadın haklarıyla ilgili bir bakanlık bulunmamaktadır ancak 2009'da kurulan ve başbakanın öncülük ettiği ve altı bakanından (içişleri, maliye, adalet, kültür ve gençlik, çalışma ve sosyal işler ve eğitim) oluşan Kadın İşleri Yüksek Konseyi kadın sorunlarıyla ilgilenmektedir. Konseye kadın ve

sivil toplum alanında çalışan yedi aktivist, dört yıllık periyotlarla Bakanlar Kurulu kararıyla atanmaktadır.

Bölgede kadının statüsü konusunda nispi ilerleme sağlansa da şiddetin engellenemediği, uygulamaların yeterince karşılık bulmadığı ve alınacak çok yolun olduğu görülmektedir. Parlamentoda yüzde 30 kadın üye kotasının olmasının yanı sıra siyasi partilerde kadınların görünürlüğü son yıllarda artış göstermektedir. Mevcut parlamento başkanı ve bir yardımcısının da kadın olduğunu kaydetmek gerekmektedir. Ancak kadınların siyasete katılımının daha çok siyasetteki varlıklarıyla sınırlı olup belli siyasi partilere ve aşiretlere angaje olmaları dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, bölgede sivil toplumun çalışma alanını daha da genişletmesi ve kadınların iş dünyası, eğitim ve sosyal hayatta daha fazla fırsat eşitliğinden yararlanması sağlanmalıdır. Özellikle son yıllarda kadın haklarına ilişkin çok sayıda sivil toplum kuruluşu varlık gösterse de siyasi baskı ve güçlü sivil toplum kuruluşlarının siyasi elitin kontrolünde olması nedeniyle bağımsız sivil toplum yeterli tesir yaratamamaktadır. Kadının gündelik siyasi konularda bile hâlen hedef alınabildiği dikkate alındığında bağımsız sivil toplum kuruluşlarına daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Sonuç olarak bunun sağlanmasının yanı sıra koşulsuz biçimde aile içi şiddetin cezalandırılması yoluna gidilmeli ve mağdur kadınlara sosyal ve ekonomik destek verilmelidir. Aksi hâlde aile içi şiddet ve kendini yakma hadiselerinin devam etmesi kaçınılmaz görünmektedir. ■